

АСЛӘ СӘНТЕРҮ: 70 СҮЛ

КЕҢКЕН

Патшаләх Думинче – Чәваш Ен кунёсем

Ёнер Раçсей Федерацийён Патшаләх Думинче Чәваш Республикин кунёсене уявлама тытәннә. Ҷак пёлтерёшлё уяв майән 15-мёшёнче вёçленет.

Ун вәхәтёнче республикән пурнәсне, аталанәвне, инвестици төлөшёнчи илёртүлөхне сәнлакан мероприятисем иртеçсё. Патшаләх Думин экономика политики, инноваци аталанәвё тата предпринимательлөх енёпе ёçлекен комитечё ларәва пухәнё, савән пекех энергетика комитечён канашләвё те иртё.

Ыран Чәваш Енён Патшаләх Канашён вице-спикерё Олег Мешков транспорт тытәмёпе ёçлекен комитет председателён пёрремёш сүмёпе төлпулё.

Ашшёсен кунне уявласшән

2016 сұлтан тытәнса Раçсейре Ашшёсен кунне уявлама тытәнасшән. Ку төлөшпе Раçсейён Ёç министерстви ятарлә Указ хатёрлеме паләртать. Хальлөхе сак уява хәш кун паллә тәвассине халәхпа сүтсе явма сёнет. Хисеплө вулуканәмәрсем, эсир те хәвәр шухәша паләртма пултаратәр. Министерство уява сак кунсенче ирттерме сёнет: июнён виçсёмёш вырсарникунё (чылай сёршывра шәпах сак кун паллә тәваçсё), ноябрён юлашки вырсарникунё (Раçсейре иртекен Амәшёсен кунёпе пёрлештерешён), октябрён юлашки вырсарникунё (нумаи ача ашшён, Дмитрий Донской князён суралнә кунне төпе хурса, кунсәр пуçне сак кун арсынсене пырса тивекен чылай уява паләртаçсё), февралён 23-мёшё (Тәван сёршыван хутёлевсін кунёпе пёр килтерешён). Килёшекеннине суйласа илме е хәвәр варианта сёнме ан үркенёр.

Инвестиципе пуянланнә

Чәвашстат кәтартәвё тәрәх – кәçалхи пёрремёш кварталта республикән төп капиталне төрлө йышши финанс сәлкусёсене шута илсен 10807,6 млн тенкё инвестици хывнә. Ку пёлтөрхи сак тапхәрән 120,4 процёнчөпе танлашнә. Строительствәна, пурәнмалли сурт-йёре анләлатма, юсама, техника төлөшёнчен сёнетме пётёмёшле инвестици суммин суррине яхәнё кайнә. Сын пурәнман суртсемпе сооруженисене сёнетме 29,1 процёнчөпе усә курнә. Машина, транспорт, оборудовани, хуçаләхра кирлө пулакан хатёр-хётёр туянма 23,2 процёнчө тақакланнә тата ытти те. Төп капитала инвестиципе пуянлатакансен 58 процёнчө – пёчөк предпринимательствәпа сыхәнман организацисем.

Ирина ПАВЛОВА.

Мирлө пурнәҶа упрар

Аслә Сәнтерёвён 70 сұлхи юбилейне пирён республикәра чылай вәхәт асра юлмалла уявларёс. Шупашкар хулинчи Хёрлө лапамра уяв ячөпе митинг тата вырәнти гарнизон подразделенийёсен полкён парачё иртрё. Парадра чи малтанах Шупашкарти Кочетов ячёллө кадет шулён курсанчөсем, Чәваш Енри наркотёрёслев управленийён полици академийёнче вёренекенсем, 18-мёш вәтам шулән "Синева" десантниксен сарпа спорт клубне сүрекенсем утрёс. Вёсем хыçсән Афганистанри, Сүрсёр Кавказри сәпәсусене хутшәннә, чикё хуралёнче тәнә ветерансем утса иртрёс. Офицерсен "Сыны Отечества" юлташләхёнчи сар сыннисем, МЧС, таможня, суд приставёсен, Шалти ёссен министерствин ведомство тулашёнчи хуралён, патрульпе пост, сұл-йёр патрулөн службисенче йёркелөхе тытса пыркансем тата ытисем те хутшәнчөс.

Ку сөс-и? Хула сыннисемпе хәнасем Чәваш Енре пурәнкан казаксен юланут-

семпе кәтартнә пултаруләхөпе, Шалти ёссен министерствин ятарлә подразделенийёсен әсталәхөпе паллашма пултарчөс. Сар техникин парачё те кәсәклантарчө. Кунта Тәван сёршыван Аслә вәршинче чапа тухнә Т-34 танк, "Катюша" ракета комплексё кәна мар, хальхи вәхәтра сарта усә куракан "Тигр" броневтомобиль, БТР-80 бронетранспортера уләштарма пултаракан сәмәл броньлө "Выстрел" автомобиль те, ытти йышши техника та нумаи пулчө.

10 пин ытла сын Пётём Раçсейёпе иртекен "Вилёмсёр полк" акцине хутшәнчө. Шкул ачисем, студентсем, сәмрәксен организацийёсем вәрсә историне, хәйсен пуласләхёшён сәпәсу хирёсенче пуç хунә алашшө-асламәшне, кукашшө-кукамәшне манманнине ёненерчөс, хула урамёсемпе вёсен портречөсене йәтса утрёс.

Ёмёр асра тытмалли Аслә Сәнтерё кунё ячөпе йёркелөнё уява пухәннисене Чәваш Республикин Пуçләхё Михаил Иг-

натъев саламларё. Унән саламё сак кун Сёнё Шупашкар сыннисем патне те ситрё. Регион ертүси кунти митинга та ситсе курчө. "Чәваш Ен сыннисем те Аслә Сәнтерёве сывхартма пуләшнә. Нимёс фашисчөсемпе паттәррән сәпәснәшән вёсенчен 66-әшө – Совет Союзён Геройё, 11-ёшө Мухтав орденён тулли кавалерё пулса тәнә. Фронта 200 пин ытла чәваш тухса кайнә, суррийё каялла таврәнәйман. Хальхи әрусем вёсем тата тылра вәй-хала шеллемесёр тәрәшнә ветерансем умёнче ёмёр парәмра", – паләртнә Михаил Игнатъев.

Аслә Сәнтерёвён 70 сұлхи юбилейё хыса юлчө. "Пире вәрсә кирлө мар", – сәпларах пётёмлетү тәват чәваш халәхө мёнпур Раçсей сыннисемпе. Республика правительстви вырәнти социаллә пурнәс-па политика лару-тәрәвё тәнәс пултәр, экономика аталантәр тесе пултарнине йәлтахтума тәрәшатъ.

Ирина НИКИТИНА.

СЫРӘНТАРУ – 2015

«Хресчен сасси» – ялыыш хаҶачё! Килсеренех янратәр ячё!
Сур сұлләх хак – 297 тенкё те 78 пус, сырәнтару индексё – 54838.

САНТАЛӘК

Шупашкарта	Вәхәт	13.05	14.05
Температура, °С	2-4 сехетре 14-16 сехетре	+11 +12	+12 +20
Сумәр сәватъ		☁	–
Атмосфера пусәмё, мм		751	749

Җәршывра, тәнчере...

Җәнә тытам кирлә

Раҗсей правительствин ертүси Дмитрий Медведев пелтернә тәрәх – хальччен усә курман җәр лаптәкәсене тухәслә "ёҗлеттермешкән" җәнә майсем шырамалла. Унсәрән патшаләх чәннипех чухәнланма пултарать.

Ялхуҗаләх җәрәсене пусә җаврәнәшне кертес теләшпе сәнүсем хатәрлеме премьер-министр яваллә җынсене хушу пама хатәррине паләртнә. Малтанхи йышәнусенчен усси сахал. "Җәрпе усә курманшән е җирәп ыйтмастпәр, е унпа

кирлә пек усә курманнине ёненмешкән темиҗе сул кетмелле", – шухәшне пётәмлетнә вәл.

Министрсен Кабинечән пусләхә җакна та паләртнә: ялхуҗаләхне аталантармалли җәнә программәра әратлә выльәх-чәрләх ёрчетме, пахаләхлә вәрләх туянма тата ытти енсем валли укҗа чылай уйәрма планланә. "Патшаләхән хайне тәрантарма та, туса илнә чәртаварпа ют җәршывсене тивәҗтерме те майсем җителәклә", – тенә вәл.

Пушә сентресем патне таврәнмәпәр

Хальччен ют җәршывран турттарнә чәртавар Раҗсейре әҗта ытларах тупаш панине кура туса илме пусләҗ. Кун җинчен правительство ертүси Дмитрий Медведев Патшаләх Думинче тунә отчетра пелтернә. Вәл паләртнә тәрәх – җәнә проектсем лавккасенчи сентресене совет тапхәрәнчи пек пушатмәҗ.

"Эпир пахаләх теләшәнчен тупашәва тухма хатәр хуҗаләхсем валли меллә условисем туса парасшән. Ку апат-җимәҗ тытамне кәна пырса тивмест. Эпир экономика енчен тўрре кәларакан майсене, проектсене паләртатпәр", – пелтернә вәл.

Раҗсее хирәҗ йышәннә санкисем

тата пирән укҗан вәйе кәшт чакни теллеве пурнәҗа кертме әнәҗлине асәннә. Паллах җакна валли вәхәт та, укҗа та кирлә тенә.

Премьер асәннә тәрәх – ютра кәларнә тавара хамәр патра хатәрлесисе җыхәннә программәсене пур тытамра та хатәрленә: промышленноҗра, энергетикәра, ялхуҗаләхәнче тата ытти те. Пётәмпе 2,5 пин ытла проект пурнәҗланмалла.

Дмитрий Медведев шухәшәпе хәшпәр төпчөвсәсене Раҗсейре ют җәршыври суту-илү тытамәсем йышли пәшәрхантарать. "Тавар туянаканшән ку темех мар, төрлә япала ытларах пул-

ни пушшех те аван", – хуравланә вәл. "Пирән патра ют җәршыв лавккисем кәна мар, хамәрән пачах җәнәрен йөркелесе янисем те пур", – паләртнә Дмитрий Анатольевич.

Патшаләх Думин бюджетпа налук комитечән председателә Андрей Макаров премьера тўр кәмәллә мар җынсем җәнәрен пусламалли проектсемпе усә курса пәр намәсланмасәр пуйни җинчен асаилтернә, җәткәнләх сулне пўлме сәннә. "Әпә хаксене административлә майпа йөркелессине хирәҗ. Лавккари сентресем пушанса юлнә вәхәта сирән пекех аставатәп. Кризис тапхәрәнче хәшпәр предприниматель хайне

мәнле тытни чәннипех теләнтөрет, этемле хәтланмаҗсә", – тенә премьер. "Усламҗән тупаш илесси җинчен шухәш-ламалла паллах, анча хальхи условире пур чухне те тупаш илеймән", – хушса каланә Министрсен Кабинечән пусләхә.

Унән сәнәвәпе эмелпе тивәҗтерес, суту-илү ёҗне йөркелес теләшпе патшаләх шайәнче саккунсем йышәннә чухне җавнашкәл җәткән усламҗәсене шута илме манмалла мар. Патшаләх Думинче хальхи вәхәтра шәпах суту-илү саккунне улшәнусем кертессине сўтсе яваҗсә. Җав улшәнусене ырласа йышәнни ытлашши пулас җук.

Ялхуҗаләх валли – төпчөвсем

Раҗсей Федерацийән ертүсисем пелтернә тәрәх – аталанма май паракан төпчөвсем ирттерекен "Сколково" центр хайән ёҗне анләлатать. Унта биотехнологипе җыхәннә төпчөвсем те йөркелесшән. Чи малтанах вәсем ялхуҗаләхне пырса тивнине паләртнә.

Малашне җак тытамра усә курма май паракан төпчөвсем пулмалла вәсем. "Ген инженерийәпе" мән патне җитессе пирики хальлөхе никам та шарламасть.

Хальхи вәхәтра "Сколково" центрта ытларах пиләк ёнпе төпчөв ирттерәҗсә. Җав шутра – информация технологийә, биомедицина тытамә, энергетикәри җәнәлөхсем тата ядрлә технологи. Әсчахсем паләртнине шута илсен "Сколково" җывәх вәхәтра Раҗсей экономикин тухәслә полигонә пулса тәма пултарать.

Биотехнологи ёҗсәсем ирттерме ятарлә лаборатори йөркеләҗ, унән лаптәкне ыраҗсәсем калашле "акрпа" висмелле пулә.

Чарма пултарасҗсә

Раҗсейре генсене уләштарса үстернә үсен-тәранпа выльәх ёрчетме чарасшән. Патшаләх Думинче халә шәпах җакәнпа җыхәннә саккуна сўтсе яваҗсә. Уләштарнә генран хатәрленә апат-җимәҗ җыншән хәш енчен сиенлә пулма пултарать тата мутант-вәрләх туянма фермерсене мән хистет-ши?

Аталаннә чылай җәршывра, җав шутра Америкәра та, генсене уләштарса хатәрленә апат-җимәҗ хуҗаланать. Тәслөхрен, Америкәра үстерекен кукурусән 85 процентчә тата соя йышши культурәсен 90 процентчә – җав тытамә төпе хурса тунә вәрләх-ран. Раҗсей ВТОна кәнә хыҗсән кунашкәл җимәҗ пирән җәршыва та йышлә килесси нумайәшне пәшәрхантарнә.

"Хамәрән апат-җимәҗ рынокне тата җынсене хўтәлеме пирән саккунпа пәхнә майсем пур. Апатра усә куракан пахаләхсәр җимәҗ җынсене мәнле сиен кўнине чәннипе никам та татса калаймасть. Эпир хамәрән граждәнсене генсене уләштарса хатәрленә җимәҗсрен хўтәлеме пултаратпәрах", – паләртнәччә Владимир Путин Президент иртнә сулхи март уйәхәнче.

Халә правительствәра ГМО майәпе хатәрленә продукция 2017 сулччен җәршывра усә курма чарнә. Төрәсрех каласан әсләләх тытамәнче ку теләшпе төпчөвсем ирттерме юрамасть.

Патшаләх Думинче вара генсене уләштарнә организмсем пур продукция хатәрлес ёҗе чарасисе тата ютран турттараканнине төрәслессисе җыхәннә саккуна иккәмеш вулавра тишкерәҗсә.

Раҗсей фермерәсем, җәр җинче яланхилле ёҗлеме хәнәхнәскерсем, җәнә генлә вәрләхпа тухәҗа 20 процент ытларах пустарса илме май пур теҗсә. Вәсемшән җакә лайәх. Анчах Раҗсейре 40 миллион гектар җәр ыртать, ку лаптәк хамәр җәршыва экологи теләшәнчен таса продукция тивәҗтерме ытлашшипех җитет.

"Хальхи вәхәтра пирән аталанмалли майсем җителәклә, фермерсен ёҗне хәватлантармалла, вәсем ГМО-культурәсене анлә сарма тәрәшакан ют җәршывсен пулшәвәсәр пурәнма пултарччәр", – тет экологи теләшәнчен таса апат-җимәҗ тытамне төпчөкөн Борис Авдонин.

Анчах та ГМО ыйтәвә апат-җимәҗсәпә кәна җыхәнман-мән. Җакна "Тыра тата унән хывәхә" документаллә фильм үкернә Константин Семин паләртать. Генсене уләштарни хәрушә хәҗпәшалпа танах, ядрлә ракетәран вирлөрех те сиенлетет. ГМОна саракан корпорациясем пётәм тәнчери ялхуҗаләх тытамне хайсен аллине илсе төрәслесе тәрасшән.

"Хими хутәшәпе ёҗлекен пиләк компани паян чи хәватли

шутланать. Малтанах вәсем вәрҗәпа усә курса укҗа-тенкә тунә, кайран – ялхуҗаләх валли химикатсем хатәрлесә кәларса, халә ген инженерийәпе пуяҗсә", – паләртать Индири харсәр эколог В. Шива.

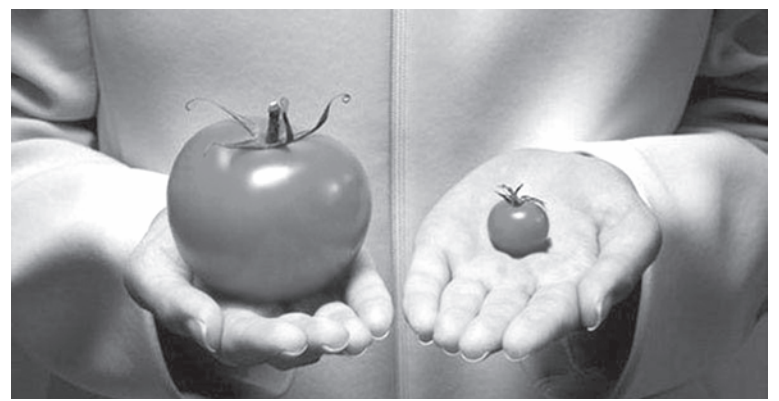
"Җәнә ген тупсан әна тўрех патентлаҗсә. Патент илме җәмәл мар. Тепәр енчен пәхсан җакә шыва патентланә хыҗсән унпа усә курнәшән җынсенчен укҗа пустарнипе танах", – тет Сюзан Пустаи биохимик.

Җўлрех асәннә фильмра Америкәри комплекслә тытамсен институтчән профессорә Янир Бар-Ям диаграммәсемпе паллаштарать, вәсенче тәнчери апат-җимәҗ хакәсен йөрә вәрҗә е хирәҗсүсен йөрәпә пәрлешет. "Эпир 2007-2008 сулсенчи тәнчери экономика кризисән сәлтәвәсене төпчөремәр. Вәсенчен пәри шәпах чәртавар хакә үснине җыхәннә, җав шутра – апат-

җимәҗ хакә те. Апатпа революци хушшинче җыхәнү яланах пулнә", – әнлантарать профессор.

Хайсен интервьюсенче әсчахсем ген инженерийә мәнлрех хәрушләх патне илсе җитернине каласа чәннипех теләнтөрәҗсә. Тәслөхрен, генсене уләштарнә пахчаҗимәҗ үстернә чухне усә куракан пестцидсем тәнчери мәнпур чәрә чуна наркәмәшлантарма тытәннә.

"Җак наркәмәш пире кәна пәтермест. Америкәра җәр җинчен төрлә йышши үсен-тәран сухалать, ку енәпе эпидеми пырать темелле. Эпир җәре "вәлетпәр", апата ирәлттерекен хырәмләхри микробсене пәтерретпәр. Хәҗсан та пулин җәр җинче нимән те үсмә. ГМО йышши үсән-тәран хай те аталанаймә. Җакән патне җитсе тухсан пире урәх, таса планета кирлә пулә", – асәрхаттарәҗсә әсчахсем.

Кәларәма Ирина НИКИТИНА хатәрленә.

